

I. TEOLOGIA BIBLICĂ

NUMELE LUI DUMNEZEU ÎN GÂNDIREA IUDAICĂ ȘI ÎN CEA CREȘTINĂ¹

IOAN CHIRILĂ

Abstract

This study explores the meaning and role of God's names in Jewish and Christian traditions. In Jewish thought, the divine name, including the Tetragrammaton, is perceived as a mysterious and creative entity, central to understanding the Torah as a sacred language. The Tetragrammaton is seen as an expression of divine power, having a mystical-magical nature that allows for a deep relationship with divinity. In Christianity, the name of God is seen as a personal and intimate revelation of divinity that transcends human knowledge and sensory experience. Christian thinkers such as Dionysius the Areopagite, Maxim the Confessor, and John Damascene explore divine names to understand God's workings and as means of spiritual communication. The study emphasizes the importance of the calling of God's name in Eastern mysticism as an act of communion and transfiguration, pointing to the connection between the divine name and the essential presence of God in the lives of believers.

Keywords: *Tetragrammaton, Divinity, Revelation, Mysticism, Transcendence*

Introducere

Numele e forma prin care noi ne reprezentăm și cunoaștem. Fiind strâns legat de reprezentarea noastră felul cum numim un lucru, o ființă, o persoană,

¹ Studiul a fost publicat inițial în limba engleză: „The Name of God in Judaism and Christianity – a Mystical Approach”, în: *Romanian Orthodox Old Testament Studies* 11.1 (2024), pp. 13-25.

va determina autenticitatea imaginii pe care o vom avea. Numele păstrează o realitate proprie lucrului, persoanei desemnate și se află în legătură cu ele. În acest sens, făcând referire directă la porunca a treia din Decalog (*Iș* 20, 7), cine va degrada numele lui Dumnezeu va degrada propriul său concept despre Dumnezeu și va îndepărta însăși manifestarea lui Dumnezeu în interiorul ființei lui. De aceea, Mântuitorul Hristos în rugăciunea Tatăl nostru ne învață să sfințim numele Lui Dumnezeu (*Mt* 6, 9) înainte de cere-rile rugăciunii. Numele lui Dumnezeu se sfințește fiindcă Dumnezeu este sfânt, altfel cunoașterea noastră va fi neadevărată și zadarnică.

De cele mai multe ori în societatea contemporană, numele este căzut într-un plan al banalului. De aceea, credem că este vremea să ne întoarcem la tipul actelor originare. Iar când spun acte originare mă gândesc la acel tip de sfătuire care nu determină sau nu exprimă nălucirea, ci este expresia clară a revelării. Numele trebuie să fie receptat ca un *nomen revelans*. Ori un astfel de nume este o realitate relațională, nu este ceva sec, idividualizat și individualizant, ci este expresia modului în care și prin care eu mă transcend pe mine însumi intuind și întrupând dimensiunea transcendentă a Celuilalt. Numele este însăși prezența dinamică a celuilalt. A-I rosti numele însemnează a te rostui în structurile sale revelaționale. Iar atunci când se spune „să nu iei numele Domnului Dumnezeu în deșert”, nu este vorba despre deșert ca stare geografică, ci de deșertul, nerodirea, ființei noastre. Trebuie să-l facem părtaş pe Dumnezeu la rodirea și nu la secătuirea noastră. Iar atunci când este vorba de rodire, sperjurul sau jurământul își pierde existența alungate fiind de martyria autentică. A rodi însemnează a fi în Dumnezeu, cei care rămân în Dumnezeu multă roadă aduc.

Prin urmare, în cadrul acestui studiu ne propune să investigăm complexitatea și semnificația numelor lui Dumnezeu așa cum sunt percepute în tradițiile iudaică și creștină. Aceste nume nu sunt doar denumiri, ci reprezintă adevărate mistere teologice ce reflectă diferite aspecte ale credinței și spiritualității în cadrul fiecărei religii. Studiul va explora modul în care numele divine capturează esența și prezența lui Dumnezeu, subliniind legătura profundă și dinamică dintre Creator și creația Sa. În tradiția iudaică, numele lui Dumnezeu, precum Tetragrama, sunt considerate a avea puteri creative și tainice, având o funcție centrală în practica religioasă și mistică. Pe de altă parte, în creștinism, numele divine sunt percepute ca manifestări ale unei relații intime și personale cu Dumnezeu, oferind credincioșilor o cale de acces la divinitatea infinită și transcendentă.

Obiectivele studiului includ analiza conceptuală și teologică a acestor nume, investigarea rolului lor în practicile religioase, și identificarea modurilor în care ele facilitează o comuniune mai profundă cu Dumnezeu prin intermediul numelui. Prin comparația acestor perspective, se urmărește o

înțelegere mai cuprinzătoare a semnificației spirituale și teologice a numelor lui Dumnezeu în contextul ambelor religii.

Numele lui Dumnezeu în Iudaism

Numele divin este definit ca Șem hameforaș, având un conținut format din mai multe înțelesuri. Participiul perfect *meforaș* înseamnă atât *făcut cunoscut*, cât și *rostit* sau *explicat*. Dar, în acest context, el mai are sensul de *tăinuit* sau *separat*. În decursul vremii, centrul de greutate al Numelui divin s-a mutat pe al doilea înțeles, însemnând Numele care se sustrage oricărei explicații, tăinuit. Chiar într-un apocrif creștin, *Rugăciunea lui Manase*, se spune că Dumnezeu a ferecat genunea și a sigilat-o cu Numele Său atotputernic. Totodată, unele pasaje menționate în diverse scrieri mistice vorbesc despre acest Nume ca fiind un *agens creator*, reliefând concepția magică a Numelui. Lucrul acesta se datorează coincidenței dintre cuvânt și nume. Devenind cuvânt, Numele lui Dumnezeu se transformă într-o componentă a ceea ce este limbajul divin, fiind verbul prin care Dumnezeu se reprezintă pe Sine, Se manifestă și Se comunică creației Sale.

Această structură mistico-magică a Torei privită ca o înșiruire de Nume divine explică de ce fiecare literă își are importanța ei și de ce nu se admite în uzul sinagogal un sul al Torei în care se greșește o literă. Chiar Tora, în ansamblul ei, formează, după cum bine remarcă Gershom Scholem, Marele Nume al lui Dumnezeu. „Cele cinci cărți ale Torei reprezintă Numele Celui Sfânt, lăudat fie El!”². Legea devine astfel o unitate mistică ce are ca țel primordial exprimarea tăriei și a atotputerniciei lui Dumnezeu, care este concentrată în Numele Său. Prezentarea Torei ca Nume al Domnului presupune că Dumnezeu dă expresie ființei Sale absolut transcendente, cel puțin în acel aspect al ființei care s-a revelat prin actul creației. Toate straturile senzoriale ale Torei ca limbaj al Numelui nu reprezintă decât relativizări ale absolutului, deschizând omului anumite perspective mistice.

Numele considerat deasupra oricărui altul, sfânt prin sine însuși, este Tetragrama. Compusă din patru consoane, *alef, hei, vav și iod*, aceasta închide în sine spiritualitatea ființei divine. Literale ei, având o valoare numerică de 22, apar ca o îmbinare simbolică a faptului că un singur nume poate cuprinde întregul șir al alfabetului. Consoana cu care începe Legea dată pe Sinai, *alef*, este elementul din care provine fiecare sunet articulat și rădăcina spirituală a tuturor literelor. Numele lui Dumnezeu este întruchiparea acestui *alef* al Torei. Pornindu-se de la această interpretare, care depășește sfera misticului, Tetragrama apare ca o totalitate a manifestă-

² Gershom SCHOLEM, *Cabala și simbolistica ei*, trad. de Nora Iuga, Humanitas, București, 1996, p. 39.

rii puterii divine, ce poate fi controlată de către om. Și asta datorită faptului că „Sfântul, lăudat fie El, este în Numele Său și Numele Său este în El și Numele Său este Tora Lui”³. Toate numirile date lui Dumnezeu sunt legate organic de Tetragramă, astfel încât Tora este, în ultimă instanță, concentrată și urzită pe aceste patru consoane.

Iosif Gikatilla, cabalist spaniol din secolele XIII-XIV, ucenic al lui Abulafia, abordând sensurile oculte ale numelor divine, afirmă că „toate numele Lui sfinte amintite în Tora depind de Numele compus din patru litere. [...] Numele de patru litere este tulpina unui copac. [...] Toate Numele sfinte sunt ramurile și frunzele, care pornesc din trunchiul copacului, iar fiecare ramură își poartă roadele proprii”⁴. Fiind o călăuză în ascensiunea spre Dumnezeu pe calea sefiroturilor, numele divine se constituie ca niște chei ale omului, folosite de acesta pentru descifrarea misterului divin. Astfel, putem spune că Tetragrama apare ca fiind „cauza cauzelor și sursa tuturor surselor. În ea sunt închise toate lucrurile, de la *keter* până la cel mai neînsemnat țânțar”⁵. Conform acestei teorii, Numele divin a fost transformat prin permutări și combinații ale literelor, metamorfoză ce are o dublă funcție: pe de o parte, el conferă Torei aspectul de comunicare a unui mesaj din partea lui Dumnezeu, dar pe de altă parte indică o acțiune secretă a puterii divine, recognoscibilă doar după veșmântul țesut din Numele sfânt. Din această perspectivă, citatul din *Ieș* 20, 24 este simplu de interpretat: dacă cineva pronunță Numele lui Dumnezeu, conștient că în el e circumscrisă întreaga Dumnezeire, el săvârșește un act de creație, și datorită unității existente între Dumnezeu și Numele Său, el este co-participant la Vorbirea Primordială. Sigur, această concepție s-a adâncit și diversificat, ajungându-se la concluzia că fiecare literă a Tetragramei e un nume divin; dar nu doar literele Tetragramei, ci fiecare literă a Torei are o existență de sine stătătoare ca nume dumnezeiesc: „fiecare literă în parte trebuie pronunțată dintr-o singură răsuflare, ca și cum spiritul ar ieși din persoana [care o pronunță]. Rezultatul acestei practici este să primești influxul înțelepciunii și [puterea] creației”⁶. Prin conceperea Numelui nu ca o revelație a Divinului, ci ca o accedere spre El, în sensul de identitate creatoare, întreaga mistică iudaică primește conotații esoterice și magice.

Putem concluziona că mistica iudaică concepe Tora ca fiind construită integral pe Numele lui Dumnezeu, fiind totodată și o țesătură a multi-

³ G. SCHOLEM, *Cabala și simbolistica ei*, p. 62.

⁴ Dan COHN-SHERLOK, *Mistica iudaică*, trad. de Sanda și Gheorghe Lepoev, Hasefer, București, 2000, p. 137.

⁵ D. COHN-SHERLOK, *Mistica iudaică*, p. 143.

⁶ Moshe IDEL, *Hasidism între extaz și magie*, trad. de Any Florea, Hasefer, București, 2001, p. 233.

tudinilor de numiri sau epitete atribuite Divinității. Astfel, Tora este veșmântul viu în care, ca un laitmotiv, este urzită în mod viu Tetragrama, iar Numele reprezintă expresia supremă care cuprinde în sine, ca într-un focar, structura Abisului și dinamica poruncii. Numele divin vibrează în fiecare literă a Torei, fiecare lucru creat devenind realitate numai în măsura în care cuprinde, într-un anumit fel, o părticică din Marele Nume. Evreul mistic e mereu conștient că literele alfabetului ebraic sunt sfinte prin ele înșele, condensându-se în numele lui Dumnezeu. Ele sunt lumi sfinte și mărturii ale lumii spirituale. Legate fiind de doctrina celor zece sefiroturi, în literele Numelui Sfânt sălășluiește prezența *Shehinei*, care face posibilă legătura omului cu abisul Dumnezeirii. Expresia biblică „cuvântul lui Dumnezeu” se traduce prin *membra d'Adonai*, fiind o sinteză a Numelui divin. În acest înțeles, cuvântul *membra* are sens de *shehina*, adică prezența lui Dumnezeu se sălășluiește în Numele său⁷.

Numele lui Dumnezeu este numele esențial, care e izvorul oricărei vorbiri. Orice alt nume este corelat cu o anumită activitate a Sa, însă Numele Său esențial nu are un înțeles comun și nicio semnificație concretă. Or lipsa sa de semnificație arată tocmai poziția pe care o are în centrul Ființei și al Creației, a cărei temelie este. Fără a avea un anume sens, conferă sens tuturor existențelor. În creație și în Revelație, Numele divin se reflectă în limbajul nostru, iar razele sau sunetele Sale sunt atât comunicări, cât mai ales chemări. În acest sens, Gershom Scholem este de părere că existența oricărui cuvânt și faptul rostirii lui nu se datorează decât Numelui lui Dumnezeu, cuprins schematic în structurile sale metafizice⁸.

Numele în gândirea creștină

În creștinism, Dumnezeu Se revelează pe Sine într-un mod personal persoanelor umane. Ori nimic nu e mai personal, mai intim decât numele. Ceea ce descoperă Dumnezeu e în primul rând persoana Sa și existența Sa personală. Numai că aceasta este totodată și una total infinită, transcendentă, fiind în afara oricărei experiențe senzoriale. Dionisie Areopagitul folosește o serie de termeni și de expresii revoluționare în acest sens, arătând că teologia numelor divine este asemenea unei cunoașteri prin ghicitură, a unei vederi prin prisma îngustă a lucrurilor create. În acest sens, părintele Dumitru Stăniloae, sublinia faptul că atunci „când numim ascunzimea supraființială Dumnezeu, sau viață, sau esență, sau lumină, sau rațiune, nu înțelegem nimic

⁷ J. B. AGUS, *Evoluția gândirii evreiești: din vremurile biblice până la începutul epocii moderne*, trad. de Alexandru și Magdalena Boiangiu, Hasefer, București, 1998, pp. 82-85.

⁸ Gershom SCHOLEM, *Studii de mistică iudaică*, trad. de Inna Adescenco, Hasefer, București, 2000, p. 74.

altceva decât puterile care vin la noi, puteri îndumnezeitoare, de esență-făcătoare, de viață-făcătoare și de înțelepciune-dătătoare”⁹.

Divinitatea e infinit mai presus de orice esență și cunoaștere. Ea nu este ceea ce filosofia numește Absolutul în sine, nici un fel de conștiință universală sau de unitate primordială care stă în dosul diversității. Chiar dacă poate fi numită Unitatea Absolută, Divinitatea depășește relația unitate-pluralitate. Tocmai de aceea, nu este nici Unul, nici mulți, conținând în sine, într-o stare nediferențiată, principiul numeric, care se traduce doar în limbajul și în gândirea oamenilor ca raport de unitate-pluralitate. Într-un demers ce depășește granițele apofatismului redus la o simplă negație, Dionisie afirmă că Dumnezeu este ființa cea mai presus de ființă și unitatea cea mai presus de unitate. Ca unitate supra-unitară, ca unitate mai presus de minte, Dumnezeu cuprinde în sine natura cea mai presus de esență și nediferențiată, principiul pluralității care apare în actul creației.

Referindu-se la numirile date lui Dumnezeu în Sfânta Scriptură, Dionisie Areopagitul spune că acestea sunt variate revelații ale lucrării Sale în lume, neexprimând nici pe departe divinitatea în supra-esența Sa. Asta pentru că ființa divină „este mai presus de toată rațiunea și toată cunoașterea, și își are temelia dincolo de minte și de esență, circumscriind, cuprinzând, îmbrățișând, anticipând toate lucrurile, în vreme ce ea este într-un tot și tuturor neînțeleasă, neputând fi prinsă nici prin simțuri, nici prin imagini, nici cu gândul, neavând nici un nume sau cuvânt și nici putând fi știută”¹⁰.

Toate Numele lui Dumnezeu, deși posibile datorită existenței și a dinamismului lucrărilor divine, ele nu cuprind ființa, nu o epuizează. Tocmai de aceea, negrăirea și tăcerea e starea cea mai apropiată de Dumnezeu, iar lipsa numelui constituie cea mai mare minunăție și taină. Și aici nu mai este vorba nici de convenționalitate lingvistică, nici de speculație mistică. Căci „despre supra-esențialitatea cea divină, adică înțelesul de supra-existență a bunătății celei transcendente, nimănui nu-i este îngăduit s-o proslăvească drept rațiune, sau putere, sau minte, sau viață, sau ființă, ci, mai curând, ea depășește în mod evident orice condiție, mișcare, viață, imaginație, părere, nume, gândire, ființă, stare, locuire, unire, limită, nemărginire; orice din toate cele ce există”¹¹.

Este important însă, urmând structura discursului lui Dionisie, să observăm că, atunci când Sfânta Scriptură Îl numește pe Dumnezeu, numele atri-

⁹ Dumitru STĂNILĂ, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I., ed. a II-a, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 105.

¹⁰ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, trad. de Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschy, Institutul European, Iași, 1993, p. 29.

¹¹ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 30.

buite se referă la întreaga divinitate, nu doar la anumite părți sau aspecte ale ei: „toate denumirile divine proslăvesc totdeauna, în Scriptură, divinitatea nu în mod parțial, ci întru totul întreg, complet, deplin, și că ele se referă în chip indivizibil, absolut, fără rezervă, pe de-a-ntregul, la toată universalitatea Dumnezeirii celei întregi și totale”¹². Cu toate acestea, Dionisie face distincție între nume diferențiate și nume nediferențiate, unele referindu-se la întreaga divinitate, iar altele doar la diferențierile ei ipostatice. Astfel, „numele nediferențiate se referă la întreaga divinitate, ca spre exemplu: supra-bun, supra-divin, supra-esențial, supra-vital, supra-înțelept și toate abstracțiunile ce exprimă superioritatea. Între acestea se numără și acele nume ce au un înțeles cauzal, ca: bun, frumos, existent, producător de viață, înțelept (...). Pe de altă parte, nume diferențiate sunt nume supra-esențiale și conotațiile de Tată, Fiu și Duh Sfânt, ce nici nu pot fi schimbate, nici luate în comun”¹³.

Această diferențiere „scolastică” are în vedere tocmai afirmarea faptului că Dumnezeirea, în unitatea Sa transcendentă, nu poate fi numită. Identică cu Sine Însăși, Ea este deasupra oricărei afirmații și negații, depășind granițele apofatismului. Chiar locuind în ipostasele Sale diferențiate, Ea rămâne într-o unitate nediferențiată și transcendentă.

Dionisie Areopagitul, atunci când vorbește despre nume o face înțelegând prin acestea predicate ale Divinității, lucrări la care se participă și care se împărtășesc, „attribute ale generațiunii divine, celei mai presus de esență”. El afirmă că cel mai propriu nume al lui Dumnezeu, privit din această perspectivă, este acela de *Bun*, înainte de a fi numit existență sau ființă sau viață. Desigur, chiar dacă se vede în aceasta o influență pl tonică, modul de abordare este unul profund teologic. Bunăoară, el afirmă că „binele este cauza temeliei și marginilor cerului”¹⁴, fiind nu doar fundamentul creației, ci și principiul ontologic al ființei. „Dacă binele este mai presus de toate cele existente – spune Dionisie – atunci natura sa cea fără formă produce orice formă. În sine ne-existent, el este un exces de existență; fără viață în sine, el este un exces de viață; și fără minte în sine el este un exces de înțelepciune”¹⁵. Toate celelalte nume divine își au rădăcina în acesta, ca cel ce este baza oricărei relații a lui Dumnezeu cu lumea. Astfel, Binele se numește lumină, înțelepciune, ființă, existență, fiind mai presus de toate acestea și conținându-le în sine pe toate. La fel cum lumina „conține în sine, în formă simplă, principiul ultim și întreg de lumină, fiind prototipul transcendent al luminii”, tot așa și Binele poate fi numit lumină spirituală pen-

¹² Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 42.

¹³ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 58.

¹⁴ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 74.

¹⁵ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 73.

tru că „el este rază ce izvorăște și revarsă strălucire, luminând din plenitudinea sa orice minte supra-lumească”¹⁶.

Tot ceea ce e cognoscibil din Dumnezeu este această „ieșire de viață făcătoare” a ființei, adică lucrurile divine. La ele se referă întreaga Scriptură atunci când pare a-i atribui lui Dumnezeu un nume propriu. Dionisie este foarte clar în această privință, afirmând că Dumnezeu nu e identic cu nici una din însușirile Lui care nu circumscrie ființa și nici ipostazele în care subzistă ființa, ci se situează doar „în jurul ființei”.

„Numirile dumnezeiești doresc să laude manifestrea proriei; nu promit să exprime bunătatea mai presus de ființă și ființa și viața și înțelepciunea Dumnezeirii supraființiale, care e, mai presus de toate, bunătatea și Dumnezeirea și ființa și înțelepciunea și viața ce stăruie neclintit în cele ascunse, ci proria binefăcătoare și cauza tuturor bunătăților care, manifestându-se, rămâne totodată deasupra tuturor. (...) Căci nu este altceva binele și altceva existența și altceva viața și înțelepciunea, nici nu sunt multe cauzele, ... ci ale unui unic Dumnezeu sunt toate ieșirile bune și numirile lui Dumnezeu lăudate de noi”¹⁷.

Oricât am vorbi despre Dionisie Areopagitul, nu reușim să epuizăm profunzimea cugetărilor sale mistice și înălțimea apofatismului pe care îl propune în lucrări ca *Numele divine* sau *Teologia mistică*. Modul său de a teologhisi este o sinteză conceptuală a ceea ce spunea Evagrie Ponticul, și anume, că tot cel ce se roagă este teolog, și teolog este tot cel ce se roagă. Discursul său și stilul acestuia se regăsesc atât în operele patristice care i-au urmat, cât și în majoritatea comentariilor medievale sau moderne la acestea. Referindu-se la modul apofatic propus de Dionisie, care nu excludea posibilitatea afirmațiilor și a Numelui, Sf. Maxim afirmă: „cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu în mod afirmativ face cuvântul trup, neputând să cunoască pe Dumnezeu drept cauză din altă parte decât din cele văzute și pipăite. Iar cel ce vrea să-L cunoască în mod negativ, prin negații, face Cuvântul duh, cunoscând cum se cuvine pe Cel supra-necunoscut, ca pe Cel ce era la început Dumnezeu și era la Dumnezeu, dar nu din ceva din cele ce pot fi cunoscute”¹⁸.

Sf. Ioan Damaschinul face o diferență între numele lucrărilor lui Dumnezeu și Numele lui Dumnezeu. Chiar dacă acesta din urmă e înțeles ca o sinteză a primelor, el are totuși o realitate chiar prin faptul inexistenței unei proprietăți specifice de a cuprinde ființa. Realitatea lui este

¹⁶ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 76.

¹⁷ Sf. DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL, *Despre Numele Divine*, p. 194.

¹⁸ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, „Răspunsuri către Talasie”, în: *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. 2, trad. de Dumitru Stăniloae, Tipografia Arhiepiscopiei, Sibiu, 1947, p. 182.

una experimentală, într-o mai mare măsură decât toate energiile pe care le cuprinde în Sine. Cu toate acestea, Ioan Damaschinul ține să precizeze lipsa de substanță gnoseologică a Numelui propriu al lui Dumnezeu: „pentru că Dumnezeirea este incomprehensibilă, va fi negreșit și fără nume. Așadar, prin faptul că nu cunoaștem ființa ei, să nu căutăm numele ființei ei, căci numele indică lucrurile”¹⁹.

Este foarte important faptul că teologia Sf. Ioan Damaschinul s-a dezvoltat în perioada luptelor iconoclaste. Atât el cât și Teodor Studitul precizează, în cadrul acestor lupte, că imaginea nu este identică în esență și în substanță cu modelul său, cu arhetipul ei. Fiind o asemuire care oglindește modelul, imaginea își păstrează totuși deosebirea de natură față de acesta. Numite „recipiente ale energiei divine”, icoanele fac posibilă o comunicare mai intimă a omului cu Dumnezeu, reactualizând realitatea și miracolul mântuirii. În acest sens, cu aceleași conotații spirituale, sunt privite și Numele lui Dumnezeu, ca icoane ale descoperirii Sale divine și supranaturale. Prin Întrupare, Fiul lui Dumnezeu se face văzut, deci oferă putința zugrăvirii și cinstirii chipului Său material. Prin Revelație, Dumnezeu Se face cunoscut oamenilor, oferindu-le posibilitatea numirii Sale, a apropierii Sale de firea umană prin Numele Său și a ridicării acesteia din spațiul îngust al unui nume propriu, adică al unei istorii suspendate în neant. La fel ca icoana, numele lui Dumnezeu prezintă deosebiri de natură cu ființa divină, în sensul că nu poate exprima ceea ce prin fire este negrăit; cu toate acestea, însă, numirea divinului presupune realitatea existenței și a cunoașterii Lui, mai mult, a trăirii și a experierii Sale, într-un cuvânt, miracolul mântuirii²⁰.

La fel ca Dionisie și Maxim, Ioan Damaschinul afirmă că fiecare nume, ca rod al lucrărilor divine, se referă la întreaga Dumnezeire, Care este izvorul unic al tuturor energiilor. Indiferent dacă e folosit în sens afirmativ sau negativ, numele lui Dumnezeu cuprinde în sine totalitatea numelor, ca atribute sau însușiri personale ale ființei. Chiar dacă atributele nu arată ceea ce e ființa în sine, în esența ei, ele se constituie ca efecte sau rațiuni ale activității și vieții divine, nu în raport cu Sine, ci cu întreaga creație, făcând astfel posibilă orice numire și totodată orice negare a numirii. Urmând apofatismul Sfinților Părinți, Ioan Damaschinul se încadrează pe linia gnoseologică și mistică existentă deja în Biserică, opera lui influențând în mod direct orice demers teologic și dogmatic al Răsăritului creștin. Tocmai de aceea, opera sa constituie prima încercare de sistematizare clară și profundă a doctrinei creștine, după Simbolul niceo-constantinopolitan.

¹⁹ Paul EVDOKIMOV, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană: învățătura patristică, liturgică și iconografică*, trad. de Vasile Răducă, Christiana, București, 1995, p. 36.

²⁰ P. EVDOKIMOV, *Cunoașterea lui Dumnezeu*, p. 36.

Chemarea numelui lui Dumnezeu în mistica răsăriteană

Potrivit Sfintei Scripturi, Numele poartă în sine și dezvăluie taina persoanei. Atunci când îngerul descoperă Întruparea Fiului lui Dumnezeu, el spune Mariei și Numele Lui (Lc 1, 31), Numele lui Mesia fiind totodată un *numen praesens*. Astfel, rugăciunea Numelui lui Dumnezeu nu este o simplă vorbire cu Acesta, ci o participare la vorbirea Lui. Această participare se realizează prin chemarea Numelui Său, pentru care nu e nevoie de o anumită cunoaștere specializată și formală, chemarea fiind la fel de simplă ca și ființa omului: „pentru a merge trebuie să faci un pas; pentru a înota trebuie să te arunci în apă. La fel și cu chemarea Numelui. Începem prin a-L rosti, slăvind-L cu dragoste, ne lipim de El. Îl reprezentăm. Nu ne gândim că invocăm numele. Ne gândim doar la Iisus Însuși. Îi rostim numele rar, încet, liniștit”²¹. Astfel, elementul esențial, indiferent de forma rugăciunii, rămâne Numele. După cum declară *Pelerinul Rus*, această rugăciune launtrică, care își găsește fundamentul în Numele lui Iisus, este un rezumat al Evangheliilor, incluzând tainele principale ale creștinismului: Treimea și Întruparea. La fel, chiar și *Păstorul lui Herma* afirmă că *Numele Fiului lui Dumnezeu este mare și fără de hotar și susține întregul Univers*.

Conform Sfântului Diadoh al Foticeii, rugăciunea inimii se reduce de fapt la două cuvinte: „Doamne Iisuse”. Celelalte cuvinte însă, adăugate mai apoi, constituie o cerere generală a milei lui Dumnezeu, manifestată în și prin Numele Său. Puterea și slava lui Dumnezeu sunt prezente și lucrătoare în Numele Lui așa încât a învăța Numele lui Dumnezeu în mod deliberat și cu atenție înseamnă a te aduce pe tine însuți în prezența Lui, a te deschide față de energia Lui și a te oferi ca un instrument sau ca o jertfă vie Lui. Numele lui Dumnezeu curățește sufletului și-l ferește de orice amintire și risipire. „Gândul la Domnul Iisus (prin Numele Său) clatină din inimă toată puterea dușmanului, o învinge și o dezrădăcează treptat. Coborându-se Numele Domnului nostru Iisus Hristos în adâncul inimii, pe balaurul care stăpânește întinderile inimii îl frânge, iar sufletul îl înrudește”²². Citându-l pe Sf. Ioan Scărarul, Sf. Grigorie Sinaitul mărturisește în *Filocalie* că Numele lui Iisus biruiește pe vrăjmași, nefiind o armă mai puternică în cer și pe pământ decât Numele Lui.

Observăm că Numele lui Dumnezeu are, în mistica răsăriteană, o valoare spirituală și eshatologică deosebită. Urcușul spre îndumnezeire se caracterizează într-un final doar prin pomenirea acestui Nume, care cuprinde mintea omului într-un mod nematerial și negrăit. Subiectul uman se întoarce

²¹ Lev GILLET, *On the Invocation of the Name of Jesus*, s. n., London, 1950, pp. 5-6.

²² Dumitru STĂNILAOE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetică și mistică*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 238.

asupra lui însuși, iar această întâlnire cu sine în spațiul Numelui are drept urmare un dor nemărginit spre Dumnezeu. Actul spiritual al negațiilor își schimbă structura, devenind o simțire pozitivă a adâncii realități a propriului subiect. Această realitate se revelează însă doar în dimensiunea Numelui lui Dumnezeu²³.

Toată această concepție este fundamentată pe Sfânta Scriptură (ex. *In* 16, 23; *FA* 4, 10-12; *Flp* 2, 10; *Ap* 2, 17). Numele lui Dumnezeu, fiind intim legat de Persoana Lui, are un caracter sacramental, servind ca un eficient semn al prezenței și lucrării Sale nevăzute. Cu toate acestea el nu este un talisman magic, ci, prin chemarea Numelui, omul conlucrează cu Dumnezeu, nu în sensul unei identificări creatoare, ci în sensul îndumnezeirii harice. Această sinergie între numele omului, ca oglindă a spiritului uman, și Numele divin, ca prezență, lucrare și transfigurare, se realizează prin rugăciunea inimii. Repetarea Numelui înseamnă interiorizarea lui Iisus, ieșirea din limitele umanului și validarea ființială în asemănarea Dumnezeirii. Numele lui Iisus este calea care duce de la fragmentare la unitate, de la împrăștiere și multiplicitate la singularitate. El nu este o literă sau combinații de litere, nici imagine, ci prezență vie, așa încât chemarea Numelui presupune o participare la prezența oferită de el. „Nu este suficient să ai rugăciunea: trebuie să devii rugăciune – rugăciune încarnată”²⁴ sau „Invocarea Numelui divin ne zidește după prototipul Celui pe Care îl purtăm nevăzut în noi de la facere. Prezența Lui în noi, prin Numele Său, ne face *teofori* sau *hristofori*, ceea ce reprezintă sensul existenței noastre. Chemarea Numelui este expresia unei sete nesfârșite și un semn al timpului ce urmează. Numele lui Iisus poate deveni o cheie mistică a lumii, un instrument al ofrandei tainice a tuturor lucrurilor și a tuturor ființelor, pecetea dumnezeiască pe această lume...”²⁵.

Numele lui Dumnezeu este o căutare, în Sfântul Duh, a Persoanei Lui divine în acest suspin al veacului, în devenirea sa spre eshaton, astfel încât, în limbaj mistic ortodox, *Doamne Iisuse Hristoase* înseamnă *Vino, Iisuse Doamne!*

Concluzii

Studiul de față evidențiază semnificația profundă și multidimensională a numelui lui Dumnezeu în gândirea iudaică și creștină, fiecare tradiție oferind perspective complementare asupra divinității. În iudaism, numele divin,

²³ D. STĂNILIOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetică și mistică*, p. 271.

²⁴ Kallistos WARE, *Puterea Numelui. Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, trad. de Gabriela Moldoveanu, Christiana, București, 1992, p. 48.

²⁵ Nadejda GORODETZKY, *The Way of a Pilgrim*, trans. by R. M. French, s. n., London, 1954, pp. 17-18.

în special Tetragrama, este văzut nu doar ca un simplu identificator, ci ca o entitate sacralizată, cu puteri mistice și creatorare. Tetragrama servește ca o punte între Dumnezeu și creație, reflectând natura transcendentă și impenetrabilă a divinității, în timp ce și limitele exprimării umane în fața acestei realități absolute. Această viziune subliniază importanța practicii corecte a numelui, care este în sine o formă de reverență și cunoaștere spirituală.

În contrast, în tradiția creștină, numele lui Dumnezeu, în particular numele lui Isus Hristos, este perceput ca o revelație personală și accesibilă a divinității. Acesta deschide calea către o relație intimă cu Dumnezeu, subliniind caracterul personal și apropiat al lui Dumnezeu în viața credincioșilor. Prin chemarea numelui său, credinciosul devine parte a unei comuniuni mistice, caracterizată de îngrijirea și harul divin.

Prin urmare, atât în iudaism, cât și în creștinism, numele lui Dumnezeu joacă un rol esențial în formarea identității spirituale și în înțelegerea divinității. Fie că este vorba de reverență și sacramentalitate, fie de accesibilitate și personalizare, aceste concepte revelă cum numele divine sunt canale prin care credincioșii se conectează cu misterul divin. Prin urmare, o explorare a acestor nume nu este doar o analiză teologică, ci și un demers spiritual care invită la reflecție asupra propriei relații cu Dumnezeu.